

فصلنامه آینده پژوهی شهری

دوره ۱، شماره ۱، تابستان ۱۴۰۰

صص: ۹۰-۱۰۵

ارزیابی و تحلیل ساختار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان)

سید غلامرضا میری^۱، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران
سجاد پودینه، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران
مرتضی صادق بختیاری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران
زهرا سراپندی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۲۵

چکیده

سکونتگاه‌های روستایی به عنوان کوچکترین واحد جغرافیایی، تحت تأثیر عوامل مختلفی در بستر جغرافیایی و در قالب روابط انسان و محیط شکل گرفته‌اند. نواحی روستایی در سرتاسر جهان تمایل به ارائه خصوصیات مشابهی را دارند. جمعیت‌ها بطور فضایی پراکنده هستند. کشاورزی اغلب وجه غالب و مسلط بوده و در پاره‌ای از مواقع بخش اقتصادی و فرصت‌های لازم برای بسیج منابع با محدودیت روبرو می‌باشند. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل ساختار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی در استان سیستان و بلوچستان تنظیم گردید. روش تحقیق با توجه به موضوع پژوهش، توصیفی-تحلیلی و هدف از نوع کاربردی بوده و داده‌ها به روش اسنادی گردآوری شده است. جامعه آماری در این مطالعه، تمام سکونتگاه‌های روستایی استان سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۹۵ را دربرمی‌گیرد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های همبستگی فضایی در نرم‌افزار ژئودا و Moran's I استفاده شد. نتایج حاصل از همبستگی موران نشان می‌دهند که مقدار همبستگی فضایی در همه موارد در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار و مثبت می‌باشد و از نظر الگوی فضایی، تفاوت‌های معناداری در آن‌ها وجود دارد. همچنین، همواره اختلاف زیادی بین مناطق مختلف استان از نظر توزیع معیارهای مشخص شده وجود دارد.

واژگان کلیدی: جمعیت، سکونتگاه‌های روستایی، استان سیستان و بلوچستان.

DOI: [10.30495/uf.2021.685737](https://doi.org/10.30495/uf.2021.685737)

روستا و روستانشینی در ایران از جایگاه و اهمیت بالایی برخوردار است، عدم توجه به فضاهای روستایی، توان و امکانات تولیدی نواحی روستایی و بی‌توجهی به نیروی انسانی پرتوان روستاها، از مشکلات اساسی در دستیابی به توسعه روستایی است. اینکه مناطق جغرافیایی مختلف به طور عام و مناطق روستایی به طور خاص چگونه از تغییرات جمعیت تأثیر می‌پذیرد، مستلزم بررسی چندین عامل است (احمدی و توکلی، ۱۳۹۴: ۴۱). سکونتگاه‌های روستایی پدیده‌های فضایی - مکانی می‌باشند که حاصل روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با محیط هستند (حیدری و حضرتی، ۱۳۹۹: ۹۵). اگر ساختار فضایی را حاصل آرایش پدیده‌ها و در نتیجه، فرایندهای اجتماعی و اقتصادی بدانیم، جمعیت از مهمترین عناصر آن است (رجایی و منصوریان، ۱۳۹۹: ۶۵). امروزه تداوم حیات و کارکرد مناطق روستایی با فرایندهای جهانی شدن و غلبه فرهنگ و روحیه مدرنیته در همه ابعاد زندگی جوامع انسانی با چالش‌های جدی مواجه شده است (Guastella and Pareglio, 2016: 89) از چشم‌اندازهای جدید در برنامه‌ریزی توجه به مسئله فضا و سازمان فضایی است که نیازمندی‌ها، ویژگی‌های فضا و اجزای سازمان فضایی را بررسی می‌کند درک توزیع و پویایی جمعیت در فضا، در برنامه‌ریزی برای منطقه جغرافیایی کاربرد بسیاری می‌تواند داشته باشد (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۶۵). توزیع تراکم جمعیت یک پدیده مهم فضایی است به جهت اینکه پراکندگی انسان، املاک اراضی و زمین جدا از هم نیستند و نحوه ارتباط همدیگر را بیان می‌کنند (Smailes et al. 2002: 386). بررسی سیاست‌گذاری‌ها و اجرای برنامه‌های متعدد توسعه‌ای در چند دهه اخیر برای جوامع روستایی ایران نشان می‌دهد با وجود اهداف و تلاش‌های بسیار چندان در بهبود این نابسامانی‌ها موفق نبوده‌اند. علاوه بر مهاجرت‌های گسترده روستا-شهری، به شهر تبدیل شدن بسیاری از کارآمدترین سکونتگاه‌های روستایی در نتیجه تصمیم‌گیری نادرست برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران مسائل روستایی، شاهدهی بر این ادعاست که ساختارها، کارکردها، حیات اقتصادی و اجتماعی و به بیان روشن‌تر هویت روستاهای کشور نشانه رفته است (ذبیحی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲). استان سیستان و بلوچستان در جنوب شرقی کشور از جمله مناطقی است که در چند دهه اخیر با روند خالی شدن سکونتگاه‌های روستایی و مهاجرت جمعیت از مناطق روستایی به شهری روبه‌رو بوده است. تنوع منابع اکولوژیک و نحوه توزیع آن در جغرافیای روستایی استان سیستان و بلوچستان، بازتاب جمعیتی متفاوتی در عرصه‌های روستایی گذاشته است. از سوی دیگر، خشکسالی‌های اخیر و مشکلات اقتصادی و معیشتی و اثرات آن بر اقتصاد روستاها، تغییر تحولات جمعیتی زیادی در آنها رخ داده است. لذا، برای دستیابی به توسعه همه‌جانبه سکونتگاه‌های روستایی استان سیستان و بلوچستان، ارزیابی و شناخت ساختار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی این استان ضروری است تا بتوان با شناخت همه‌جانبه، برنامه‌ریزی بهینه‌ای در جهت توسعه نواحی روستایی آن آرایه کرد. بر این اساس این مقاله به دنبال آن است ساختار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی را در استان سیستان و بلوچستان با معیارهای مناسب بررسی و تحلیل کند. این مسئله به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در سطوح منطقه‌ای و آمایش درست جمعیت و تأمین بهینه خدمات و امکانات در سطوح مختلف سکونتگاهی کمک و تعادل را در سلسله‌مراتب سکونتگاه‌ها آسان می‌-

کند. سوال اصلی پژوهش این است که وضعیت توزیع ساختارهای جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی در استان سیستان و بلوچستان چگونه است؟

پیشینه پژوهش

فیروزنیا (۱۳۹۶)، عوامل موثر بر ماندگاری جمعیت بزرگسال در روستاهای حاشیه کلانشهرها «نمونه دهستان سولقان - شهرستان تهران» به این نتیجه رسیده است که جمعیت بزرگسال روستاهای مورد مطالعه تحت تاثیر دو عامل تشویق کننده‌های ماندگاری در روستا و اجبارکننده یا موانع مهاجرت از روستا به شهر، در روستا باقی مانده‌اند. زیاری و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای به تحلیل، مدلسازی و پیش بینی نقش اشتغال در مهاجرت‌های منطقه‌ای نمونه: استان سیستان و بلوچستان پرداختند. این پژوهش، مهاجرت را پیامد تفاوت‌های جغرافیایی در عرضه و تقاضای نیروی کار دانسته و نشان می‌دهد که طی پنج دهه (۱۳۳۵-۱۳۸۵) وضعیت بازار کار در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری وخیم تر بوده است. در مناطق شهری و روستایی رابطه‌ی قوی و مستقیمی بین کمبود شغل و مهاجرت‌فرستی این مناطق وجود دارد (ضریب همبستگی برابر ۰/۹). ۹۰ درصد از مهاجرت‌هایی که طی پنج دهه در مناطق شهری و روستایی رخ داده است، با عامل کمبود شغل، تبیین می‌شود. پژوهش شاطریان (۱۳۸۲)، تحولات جغرافیایی و جمعیتی در منطقه کاشان، نشان می‌دهد که جمعیت شهر کاشان پیوسته در حال افزایش بوده و جمعیت مناطق روستایی در حال کاهش و برخی روستاها خالی از سکنه شده‌اند. به طوری که در دهه ۱۳۶۵-۱۳۷۵ جمعیت روستایی این شهرستان دارای رشد منفی ۳/۲ درصد بوده است. در حالیکه متوسط رشد نقاط روستایی کل کشور درصد بوده است. این تغییر و تحولات جمعیتی بازتاب‌های جغرافیایی در منطقه بجای گذاشته که مهمترین آن گسترش فضای شهر کاشان می‌باشد. شایان و مودودی (۱۳۹۰)، تغییرات کارکردی مؤثر بر جمعیت‌پذیری، بخش‌شان‌دیز مشهد را بررسی کردند. نتایج پژوهش در منطقه‌ی مورد مطالعه، تحوّل بارزی در ساختار اقتصاد از کشاورزی به سوی خدمات را نشان می‌دهد. روستاهای جاذب جمعیت از نظر رشد کلی اشتغال، اشتغال گردشگری، کارکردهای خرده‌فروشی، صنایع چوب و مبلمان و نیز از نظر میزان سواد، مهارت و ساختار سنی، برتری معناداری نسبت به روستاهای مهاجرت‌فرست دارند. به بیان دیگر، شاخص‌های اقتصادی و انسانی در فرایند جذب جمعیت مؤثر بوده‌اند. اگر چه در طرح‌های آینده، علاوه بر این دو، ارتقای شاخص‌های ارزشمند محیطی و اجتماعی ضرورتی حیاتی دارد.

مکانیکی و قالبافان (۱۳۸۲) اثرات مهاجرت‌فرستی بر ساختار جمعیت مناطق روستایی (مطالعه موردی؛ شهرستان بیرجند) را بررسی کردند. در این مقاله سعی شده با بررسی موردی در روستاهای نمونه شهرستان بیرجند اثرات جمعیت‌زدایی بر ساختار جمعیت مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. یاسوری (۱۳۸۵) در تحقیق بررسی وضعیت تحولات جمعیتی و راهبردهای توسعه‌ی روستایی، به این نتیجه رسید که شناخت قابلیت‌ها و محدودیت‌های توسعه‌ی روستایی استان، می‌تواند در تدوین راهبردهای توسعه‌ی روستایی منطقه بسیار مؤثر واقع شود.

مبانی نظری پژوهش

مناطق شهری و روستایی به عنوان دو واحد مهم سازمان منطقه در فضای جغرافیایی محسوب شده و دو مؤلفه مهم در روند توسعه اجتماعی و اقتصادی هستند (Mayer et al, 2016: 754). با شکل‌گیری فرآیند نابرابری دسترسی به رفاه مدنظر جوامع انسانی، زمینه‌ها و انگیزه‌های اقتصادی و اجتماعی و عوامل جابجایی جمعیت نیز پدیدار می‌شود (مرادخانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۱). جمعیت یکی از عناصر بنیادی در برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود. بر این اساس، آگاهی از چند و چون جمعیت و شناخت ساختار، ابعاد و گستردگی فضایی آن از ابزارهای مهم تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به شمار می‌رود (مهدوی، ۱۳۷۳: ۶۱). بررسی تغییرات جمعیتی روستاها یکی از مولفه‌های اصلی تغییرات به وجود آمده در روستاها می‌باشد. به عبارت دیگر، با توجه به ارتباط تنگاتنگ جمعیت، فضا و فعالیت هرگونه تغییری در هر یکی از این عوامل، عامل‌های دیگر را تحت تاثیر قرار می‌دهد (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۲). جمعیت یکی از اجزای مهم سازمان فضایی است که ساختار فضایی مشخصی برای خود دارد. به عبارتی، ساختار فضایی از آرایش و سازمانیابی پدیده‌ها که نتیجه فرایندهای طبیعی، اجتماعی و اقتصادی است به وجود می‌آید. گفتنی است که در میان فرایند فضایی و ساختار فضایی تفاوت‌هایی دیده می‌شود. به این شکل که فرایند فضایی یک نوع تحرک و پویایی را در سطح زمین نشان می‌دهد، در حالی که، ساختار فضایی نتیجه آرایش پدیده‌ها در سطح زمین است (پوراحمد، ۱۳۸۹: ۷۲). مسئله-ای که وجود دارد بهم خوردن تعادل ساختار درونی جمعیت روستاها است که نتیجه تحولات دینامیکی مهاجرت، رشد طبیعی جمعیت و غیره است که ساختار درونی جمعیت روستایی را بهم زده و مسائل و مشکلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را برای روستاها بوجود آورده است. با ظهور کلانشهرها و مناطقی با تراکم جمعیتی بالا، لزوم توجه به پراکندگی جمعیت و تجزیه و تحلیل آن جدی‌تر شد، چرا که، در مناطق با تراکم بالای جمعیت، الگوی برنامه و نظام برنامه‌ریزی متفاوت از مناطقی است که در آنها تراکم جمعیت پایین و یا بسیار پایین است. از نظر توزیع جغرافیایی جمعیت در مناطق و نواحی مختلف نوعی ناهماهنگی و عدم تعادل وجود دارد، این ناهماهنگی و عدم تعادل حتی در محدوده‌های روستایی نیز به چشم می‌خورد (تقیلو و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۶). مطالعات فضایی به عنوان اصلی‌ترین ابزاری که منطقه بر پایه آن از جنبه‌های مختلف به شکل بسیار محسوس و ملموس مورد مطالعه دقیق قرار می‌گیرد، جایگاه ویژه‌ای را در میان انواع برنامه‌ریزی‌ها دارد. در زمان حاضر برنامه‌ریزی فضایی به عنوان روشی که سروکار آن با سرزمین و فضا و جغرافیاست، در سراسر جهان عمومیت یافته است. چنین مطالعه‌ای به دلیل جامعیت و توجه به تمامی اجزای گوناگون مستقر در فضا- اعم از شبکه‌های ارتباطی، سطوح فعالیتی و نقاط سکونتگاهی- شیوه‌ای مناسب برای برنامه‌ریزی به شمار می‌آید (در مقایسه با برنامه‌ریزی- های محلی) (طالشی و امیرفخریان، ۱۳۹۱: ۱۱۳). نظریه تغییر و پاسخ جمعیتی را نخستین بار کینگزلی دیویس در ۱۹۶۳ مطرح کرد، او معتقد بود هرگونه تغییرات اجتماعی و اقتصادی در جامعه‌ای بوجود آید، جمعیت‌ها به تدریج پاسخ مناسبی در مقابل آن ارائه خواهند داد. البته این پاسخ مردم بر اساس هدف‌های فردی و نه ملی شکل می‌گیرد (احمدی و توکلی، ۱۳۹۴: ۴۳). دیدگاه‌ها و رویکردهای متعددی برای کاهش نابرابری‌های فضایی و سیاستگذاری در این حوزه وجود دارد. تئوری‌های رشد نئوکلاسیک، نظریات تجارت بین‌الملل را در

سطح ناحیه بکار برده‌اند و به تئوری رشد اقتصادی شومپتر اشاره دارند. به عقیده شومپتر نیروهای رقیب و مهاجرت بین‌المللی نیروی کار و سرمایه اختلافات ناحیه‌ای را کاهش خواهد داد و عوامل قیمت در سطح نواحی منجر به توسعه متعادل فضایی خواهد شد. در جغرافیای اقتصادی جدید، دیدگاه دیگری وجود دارد: تمرکز نابرابر تولید، منجر به شکل‌گیری رابطه مرکز و پیرامون شده و با پیوندهای دور بسته این نابرابری‌ها را طی زمان افزایش خواهد داد (فرجی سبکبار، ۱۳۹۱: ۸۵-۸۴).

روش پژوهش

در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است و جنبه کاربردی دارد که در آن با بهره‌گیری از شاخص‌های ساختارهای جمعیتی به ارزیابی و تحلیل ساختار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی استان سیستان و بلوچستان پرداخته شد. جامعه آماری در این مطالعه، تمام سکونتگاه‌های روستایی استان در سال ۱۳۹۵ را دربرمی‌گیرد. به علاوه این تحقیق با مراجعه به منابع اسنادی جهت گردآوری داده‌های موردنیاز از مرکز آمار ایران سال ۱۳۹۵، انجام شده است. همچنین برای کشف الگو جهت ساختار جمعیتی روستاها در استان از نرم‌افزار ژئودا (Geoda) و ArcGIS استفاده شد. در این مطالعه، وزن فضایی مبتنی بر همبستگی به کار گرفته شد. کشف الگوهای فضایی میزان ساختار جمعیتی روستاها بر اساس خودهمبستگی فضایی Moran's I با استفاده از نرم‌افزار ArcGIS انجام شد. همچنین از شاخص‌های خوشه‌بندی LISA استفاده شد.

محدوده پژوهش حاضر، مناطق روستایی استان سیستان و بلوچستان را دربرمی‌گیرد. این استان در جنوب شرق ایران و مرکز آن شهرستان زاهدان است. استان سیستان و بلوچستان با وسعت ۱۸۷۵۰۲ کیلومتر مربع معادل ۱۱/۵ درصد مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. از شمال به استان خراسان جنوبی، از جنوب به دریای عمان، از شرق به کشورهای افغانستان و پاکستان و از غرب به استان‌های کرمان و هرمزگان محدود شده است (کاوایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۳). جمعیت استان بر طبق آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، ۲۷۷۵۰۱۴ نفر بوده است (نقشه ۱) (درگاه ملی آمار ایران، ۱۳۹۵).

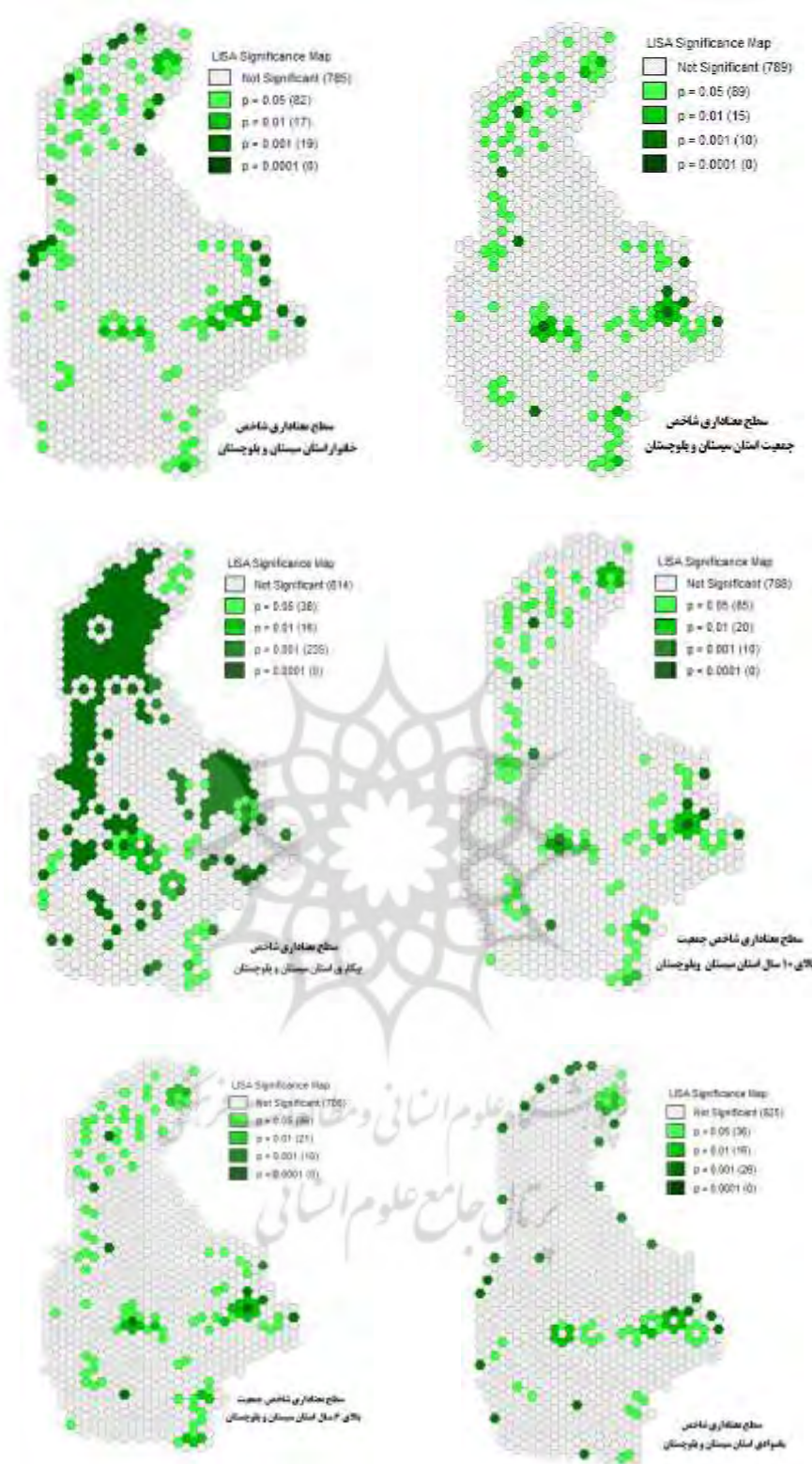
نقشه (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

نتایج و یافته‌های پژوهش

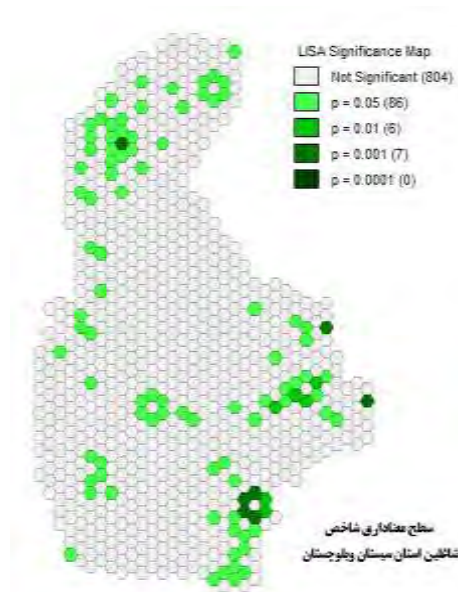
نتیجه‌گیری مطلوب حاصل تجزیه و تحلیل اطلاعات دقیقی است که بر مبنای سوالات و فرضیات تحقیق گردآوری شده است. بنابراین، تجزیه و تحلیل اطلاعات به عنوان بخشی از فرآیند روش تحقیق علمی، یکی از پایه‌های اصلی هر مطالعه و بررسی است. هدف از تجزیه و تحلیل، ارائه داده‌های تحقیق به شکلی قابل درک و فهم و قابل تفسیر است (پورطاهری و نعمتی، ۱۳۹۱: ۱۲۱). در این مقاله، ابتدا به آزمون اختلاف فضایی سکونتگاه‌های روستایی استان سیستان و بلوچستان پرداخته شده است.

اختلاف فضایی سکونتگاه‌ها

در این قسمت، با توجه به اشکال زیر در همه هفت معیار؛ جمعیت، تعداد خانوار، میزان باسواد، شاغلین، بیکاری، جمعیت بالای ۶ سال و جمعیت بالای ۱۰ سال شاهد اختلافات فضایی در سطح روستاهای استان هستیم (شکل ۱).

شکل (۱): نقشه های معناداری شاخص های مورد مطالعه روستاهای استان سیستان و بلوچستان

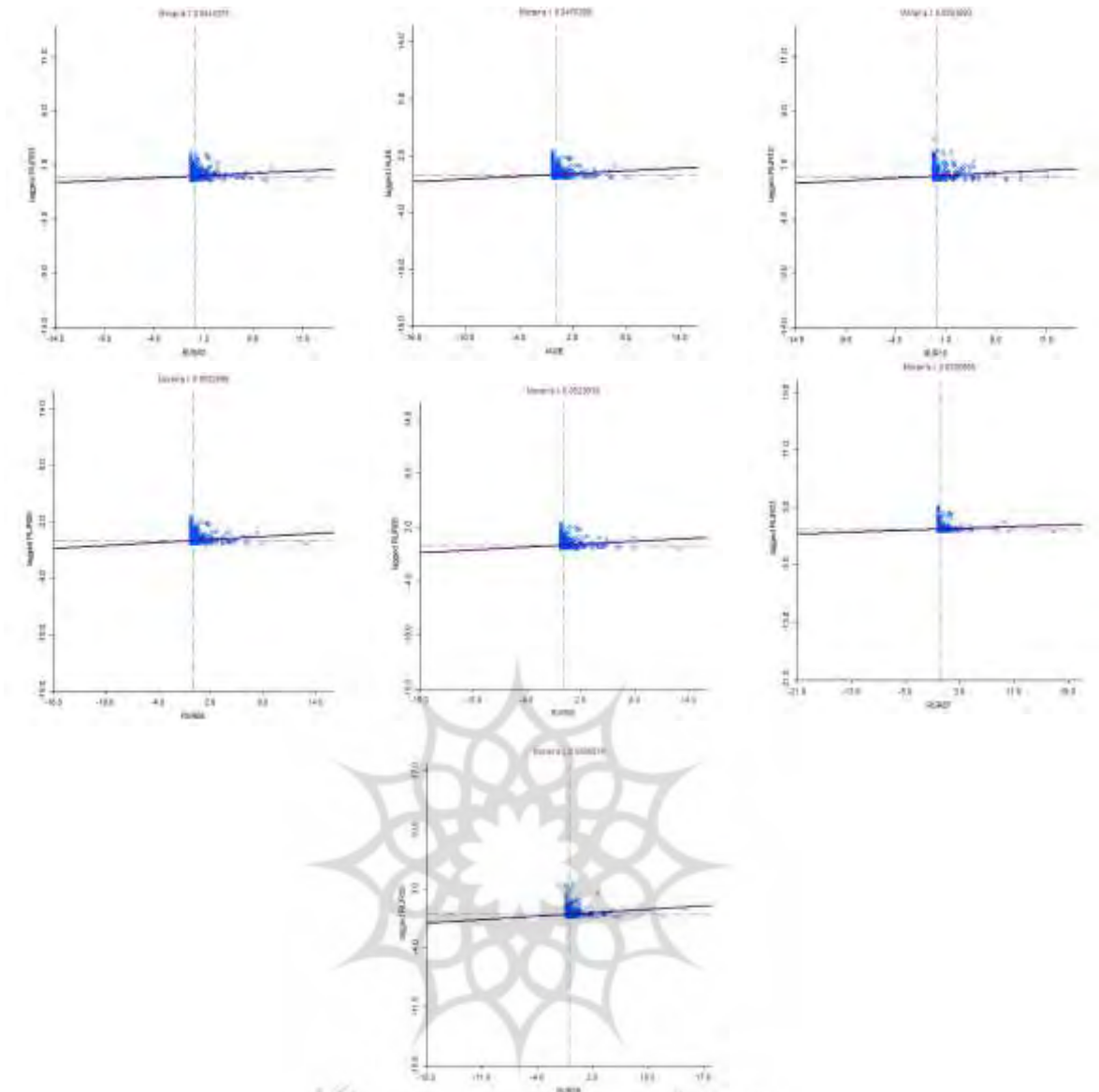

ادامه شکل (۱): نقشه‌های معناداری شاخص‌های مورد مطالعه روستاهای استان سیستان و بلوچستان

همبستگی فضایی عمومی

برای تحلیل همبستگی فضایی عمومی شاخص‌های سکونتگاه‌های روستایی از همبستگی موران استفاده شده است. به طوری که شکل (۲) همبستگی فضایی عمومی را نشان می‌دهند. مقدار همبستگی فضایی در همه موارد در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار و مثبت می‌باشد. به عبارتی، اکثر مقادیر در قسمت مرکز اشکال قرار گرفته و نشان دهنده آن است که مقادیر بزرگ گرد هم آمده‌اند یا بین وزن فضایی و مقادیر سلول‌های در قسمت مثبت شکل‌ها واقع شده‌اند.

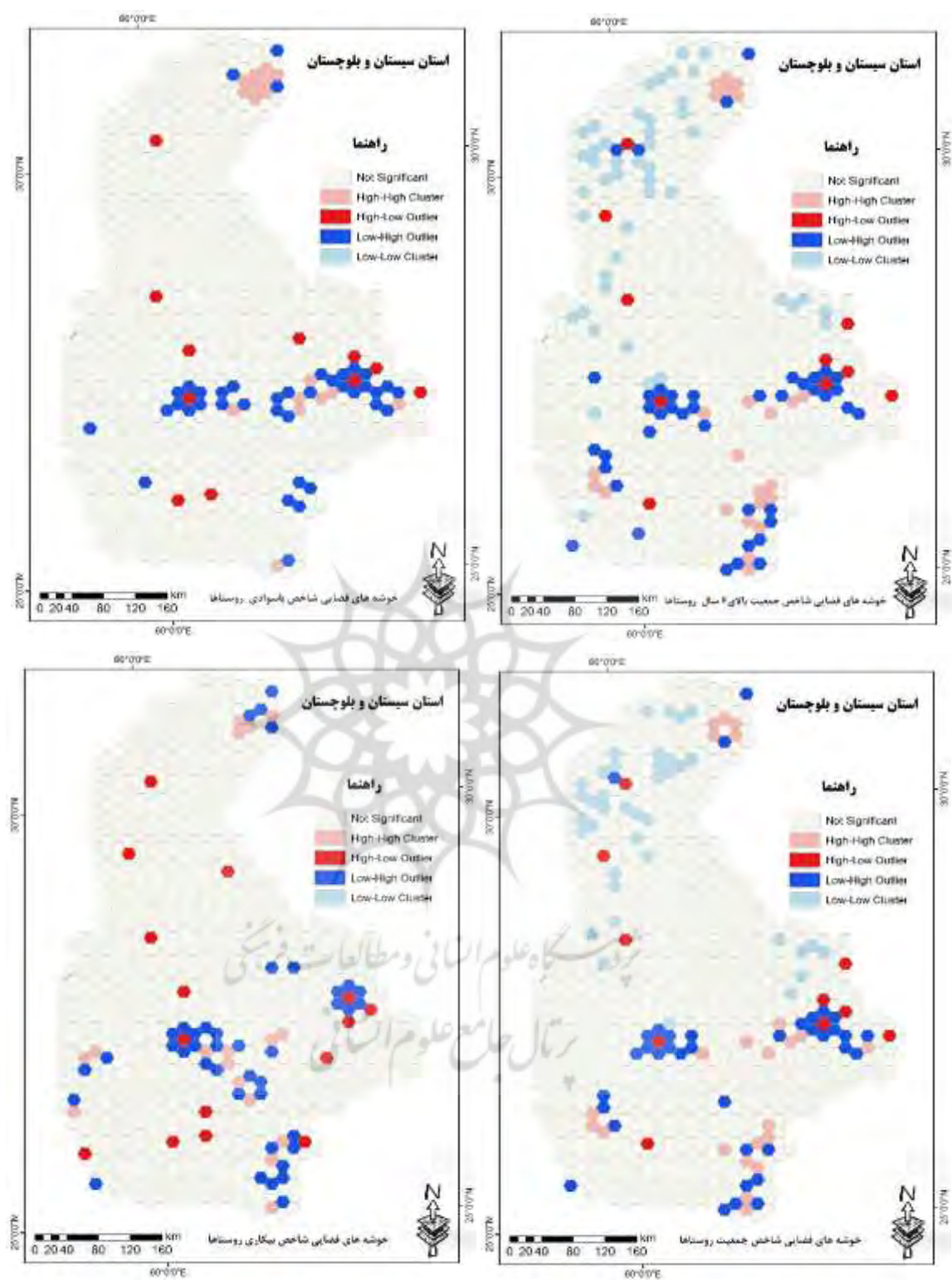
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

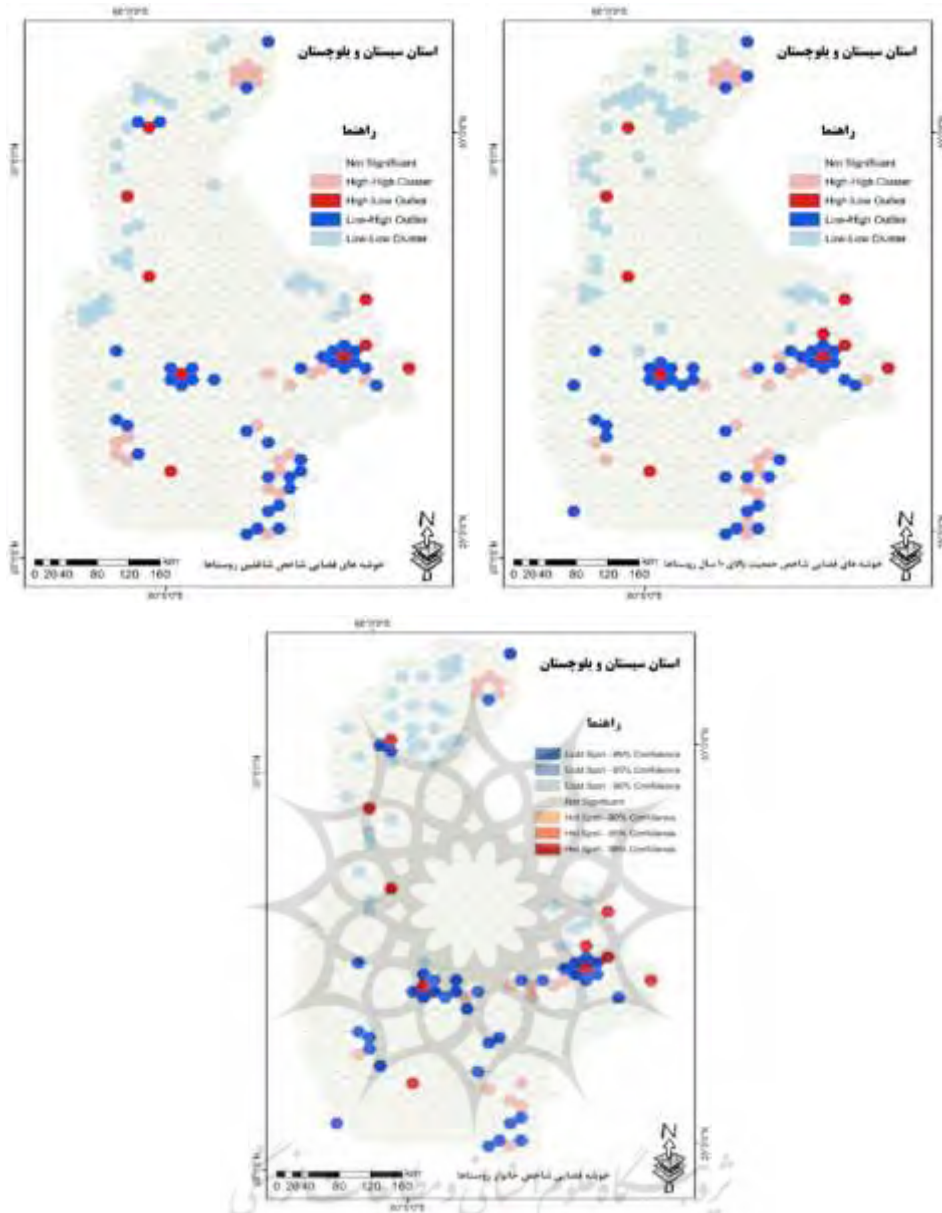
شکل (۲): همبستگی فضایی عمومی بر اساس شاخص I موران

شاخص های محلی همبستگی فضایی

شاخص های عمومی، نشان دهنده آن هستند که آیا در سطح فضا همبستگی وجود دارد یا خیر. نتایج تحقیق حاضر بر اساس شاخص موران نشان دهنده آن است که همبستگی فضایی عمومی وجود دارد. مرحله دوم، شناسایی و تعیین موقعیت چنین خوشه هایی در سطح فضا می باشد که شاخص های محلی را تشکیل می دهند. شکل (۳) الگوی فضایی شاخص های مختلف را نشان می دهند.

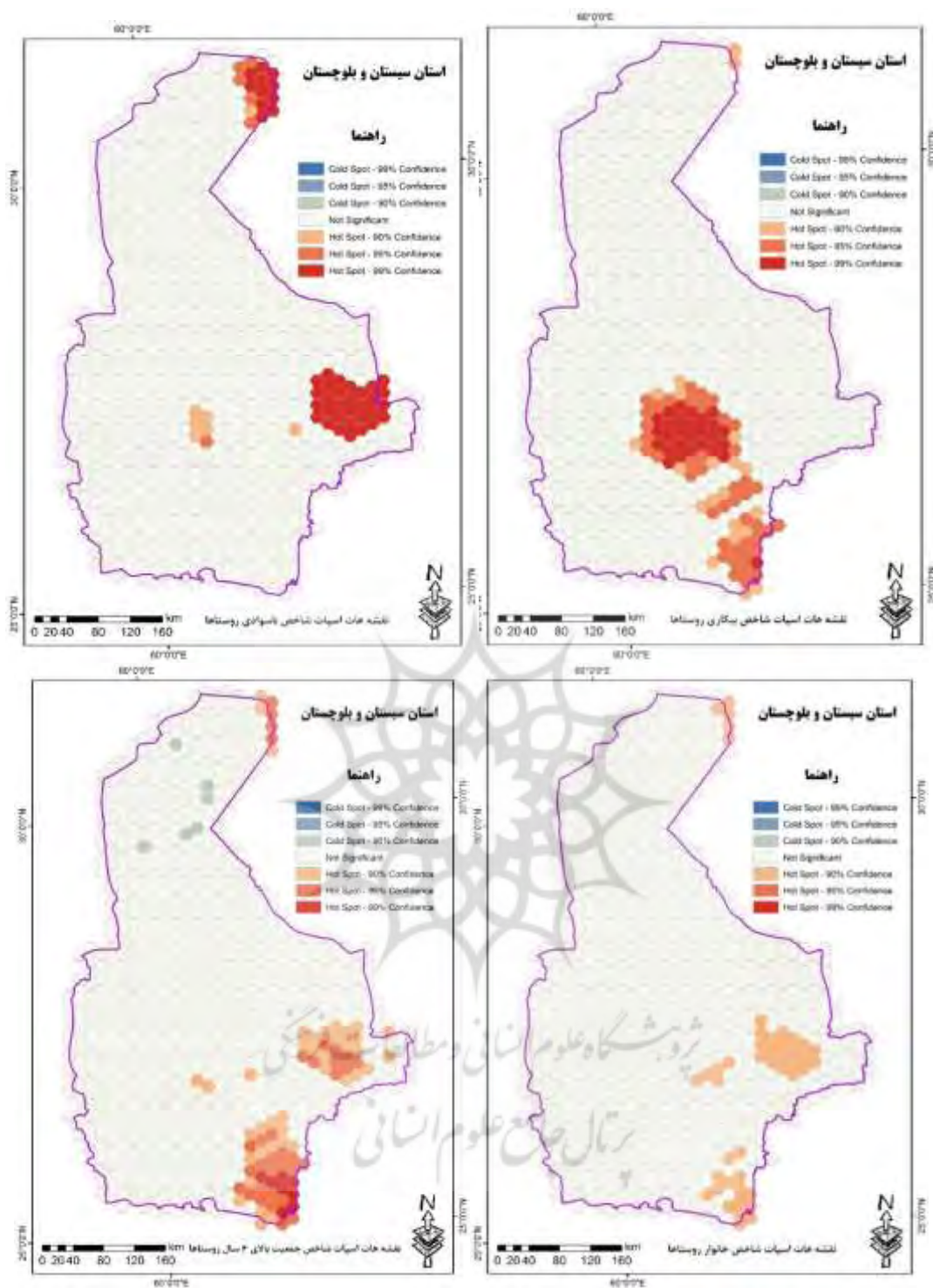
شکل (۳): خوشه های LISA شاخص های مورد مطالعه روستاهای استان سیستان و بلوچستان

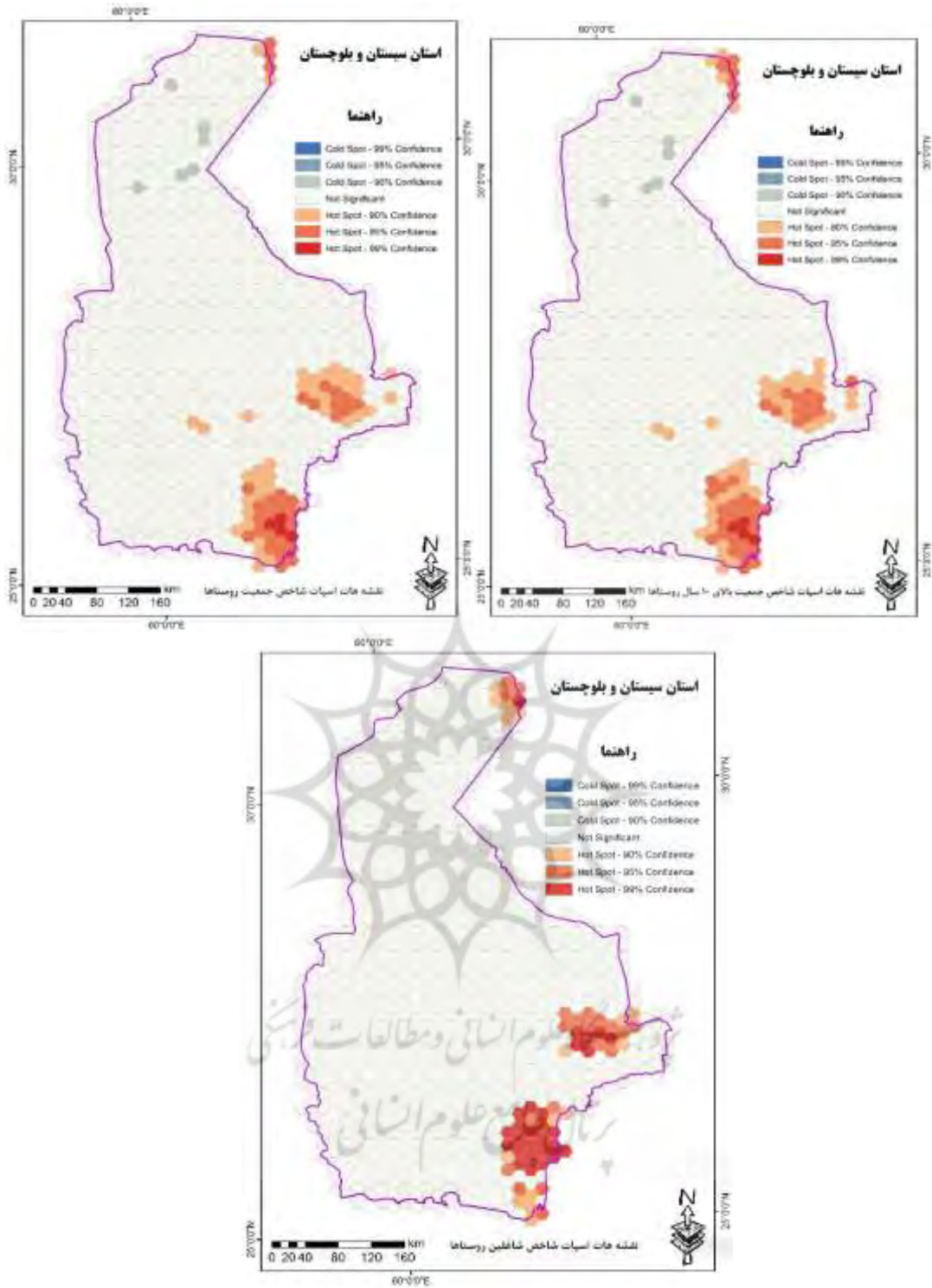
ادامه شکل (۳): نقشه خوشه‌های LISA شاخص‌های مورد مطالعه روستاهای استان سیستان و بلوچستان

لکه‌های داغ (hot spot analysis)

نشان‌دهنده نحوه توزیع و چگونگی پراکندگی عوامل مختلف در سطح فضایی می‌باشد که با توجه به شکل ۴، در زیر نشان می‌دهد که تمرکز فضایی از نظر معیارهای انتخاب شده در سطح روستاهای استان به صورت یکسان توزیع نشده است و همواره اختلاف زیادی بین روستاهای مختلف استان از نظر توزیع معیارهای مشخص شده وجود دارد.

شکل (۴): نقشه لکه های داغ شاخص های مورد مطالعه در روستاهای استان سیستان و بلوچستان

ادامه شکل (۴): نقشه لکه های داغ شاخص های مورد مطالعه در روستاهای استان سیستان و بلوچستان

محرومیت ناشی از موقعیت خاص جغرافیایی، خشکسالی و قابل کشت نبودن بسیاری از اراضی کشاورزی به واسطه نبود آب و عدم جایگزینی دقیق شهرک ها و کارخانجات صنعتی در این منطقه، بیکاری و فقر را برای روستاییان و ساکنان منطقه جنوب شرق ایران رقم زده است (وریج کاظمی، ۱۳۹۹: ۱۵۰).

بحث و نتیجه گیری

روستا و روستانشینی در ایران از جایگاه و اهمیت بالایی برخوردار است، عدم توجه به فضاهای روستایی، توان و امکانات تولیدی نواحی روستایی و بی توجهی به نیروی انسانی پرتوان روستاها، از مشکلات اساسی در دستیابی به توسعه روستایی است. بررسی سیاستگذاریها و اجرای برنامه‌های متعدد توسعه‌ای در چند دهه اخیر برای جوامع روستایی ایران نشان می‌دهد با وجود اهداف و تلاش‌های بسیار چندان در بهبود این نابسامانی‌ها موفق نبوده‌اند. در همین ارتباط، در این مطالعه، ساختار جمعیت سکونتگاه‌های روستایی استان سیستان و بلوچستان ارزیابی و تحلیل شده است. بر اساس نتایج مطالعات، ردلین و همکاران (۲۰۱۰)، ماتس (۲۰۱۰) و همکاران (۲۰۰۶)، زیاری و همکاران (۱۳۹۲)، قاسمی‌اردهالی و همکاران (۱۳۹۶)، قاسمی (۱۳۹۵)، فیروزنیا (۱۳۹۶)، مکانیکی و قالیبافان (۱۳۸۲)، یاسوری (۱۳۸۵)، شایان و مودودی (۱۳۹۱)، شاطریان (۱۳۸۲)، مقالاتی راجع به موضوع جمعیت در نواحی روستایی به تحریر درآورده‌اند؛ نتایج حاصل از همبستگی موران نشان می‌دهند که مقدار همبستگی فضایی در همه موارد در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار و مثبت می‌باشد. همچنین، تمرکز فضایی از نظر معیارهای انتخاب شده در سطح روستاهای استان به صورت یکسان توزیع نشده است و همواره اختلاف زیادی بین مناطق مختلف استان از نظر توزیع معیارهای مشخص شده وجود دارد.

منابع

۱. احمدی، ش؛ توکلی، م (۱۳۹۴). تحلیل حرکات مکانی جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان سردشت). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۰(۳۳)، ۴۱-۵۸.
۲. تقیلو، ع؛ عنابستانی، ع؛ خسرویگی، ر (۱۳۹۸). تحلیل ساختمان جمعیت روستایی در نواحی خرد شهرستان ارومیه. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۴(۱)، ۳۵-۵۳.
۳. حیدری، م.ت؛ حضرتی، م (۱۳۹۹). تحلیل فضایی ساختار کالبدی مسکن روستایی در شهرستان زنجان. فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۰(۳۸)، ۹۵-۱۱۰.
۴. ذبیحی، س؛ حسینی، ف؛ میردامادی، س. ج (۱۳۹۸). تحولات ساختاری هویت دموگرافیک مناطق روستایی استان مرکزی از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۳۰(۱)، ۱-۲۲.
۵. رجایی، ع؛ منصوریان، ح. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی تحولات جمعیتی سکونتگاهی روستایی در مناطق مرزی ایران با استفاده از واحدهای پایه فضایی. فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، ۹(۱)، ۶۳-۹۱.
۶. رضوانی، م.ر؛ رنجبر، م؛ نگهبان، س (۱۳۸۹). بررسی روند تغییرات در تعداد جمعیت و آبادی‌های بخش آرادان (شهرستان گرمسار) در طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۴۵. فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی « سپهر»، ۱۹(۷۴)، ۶۱-۶۸.
۷. زیاری، ک؛ اسدی، ر؛ صادقی، م (۱۳۹۲). تحلیل، مدل‌سازی و پیش‌بینی نقش اشتغال در مهاجرت‌های منطقه‌ای نمونه: استان سیستان و بلوچستان. فضای جغرافیایی، ۱۳(۴۴): ۱-۱۸.

1-Redlin et al

2-Mattas

۸. شاطریان، مح (۱۳۸۲). تحولات جغرافیایی و جمعیتی در منطقه کاشان. پژوهش‌های جغرافیایی، ۳۵(۳)، ۶۳-۷۳.
۹. شایان، ح، مودودی، م (۱۳۹۰). تغییرات کارکردی مؤثر بر جمعیت‌پذیری، بخش شاندیز مشهد. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۴(۱)، ۱۷۳-۱۹۰.
۱۰. طالشی، م، امیرفخریان، م. (۱۳۹۱). کاربرد الگوهای کمی تحلیل فضایی جمعیت در آمایش سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی: استان خراسان رضوی. پژوهش‌های روستایی، ۳(۱۲)، ۱۱۱-۱۳۴.
۱۱. فرجی‌سبکبار، ح (۱۳۹۱). تحلیل نابرابری‌های فضایی سکونتگاه‌های روستایی ایران. اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۱(۱) ۸۳-۱۰۰.
۱۲. فیروزنیا، ق. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر ماندگاری جمعیت بزرگسال در روستاهای حاشیه کلانشهرها «نمونه دهستان سولقان - شهرستان تهران». مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۷(۲۵)، ۵۵-۷۲.
۱۳. قاسمی، م (۱۳۹۵). تبیین رابطه جمعیت و توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان مشهد). مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۶(۲۱)، ۲۷-۴۴.
۱۴. کاویانی، ح، ابراهیمی، ح، ساعدی، ب (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی سناریوهای احتمالی گروهک‌های تروریستی در استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه راهبرد دفاعی، ۱۷(۶۵)، ۱۳۹-۱۱۱.
۱۵. کلانتری، م، یزان‌پناه، ک، نوری، س (۱۳۹۴). تحلیل ساختار فضایی جمعیت سکونتگاه‌های شهری و روستایی (مطالعه موردی: استان زنجان). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۳(۲)، ۱۶۵-۱۹۰.
۱۶. مرادخانی، ن، جباری، ا، حسینی، ش (۱۳۹۹). کاربرد مدل پانل پویا در ارزیابی اثرات اعتبارات عمرانی در پایداری جمعیت نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان زنجان). فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۷(۳)، ۶۱-۷۲.
۱۷. مکانیکی، ج، قالیبان، س.ح (۱۳۸۲). اثرات مهاجرفروستی بر ساختار جمعیت مناطق روستایی (مطالعه موردی؛ شهرستان بیرجند). فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۱(۱)، ۱۶۵-۱۷۹.
۱۸. وریج‌کاظمی، م (۱۳۹۹). نقش هیدروپلیتیک هیرمند در بروز بحران‌های قومی در سیستان و بلوچستان. جغرافیا و روابط انسانی، ۳(۲)، ۱۴۳-۱۶۴.
۱۹. یاسوری، م (۱۳۸۵). بررسی وضعیت تحولات جمعیتی و راهبردهای توسعه‌ی روستایی. جغرافیا و توسعه ناحیه - ای، ۴(۷)، ۳۲-۱۷.

20. Guastella, G., Pareglio, S., (2016). Sustainable Development of Rural Areas: Using Urban Patterns to Map the Agricultural Systems, Journal of Agriculture and Agricultural Science Procedia, Vol 8, Pp 88-98.
21. Mayer, H. & Habersetzer, A. & Meili, R. (2016) Rural urban linkages and sustainable regional development: The role of entrepreneurs in linking peripheries and centers, Sustainability, Vol.8, pp.7-45.
22. Redlin, Meredith, Gary Aguiar, George Langelett, and Gerald Warmann (2010). "Why Are You Still Out There?" Persistence among Deep Rural Communities in the Northern Plains. The Online Journal of Rural Research and Policy, 1-22.
23. Smailes, P. J., Argent, N., & Griffin, T. L. (2002). Rural population density: its impact on social and demographic aspects of rural communities. Journal of Rural Studies, 18(4), 385-404.
24. Tsakiri M., Mattas K. and Loizou S., 2006, Rural Population Changes and Structural Impacts upon Agriculture and Regional Economy, the 96th EAAE Seminar, Causes and impact of agricultural structure Taenikon, Switzerland, 10-11 January, p 1.

Evaluation and Analysis of the Population Structure of Rural Settlements (Case study: Sistan and Baluchestan Province)

Sidgolamreza Miri¹, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Sajad poudineh, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Morteza padegh pakhtiari, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Zahra parabandi, Department of Geography and Urban Planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Received: 14 June 2021

Accepted: 16 Septembet 2021

Abstract

Rural settlements, as the smallest geographical unit, have been formed under the influence of various factors in the geographical context and in the form of human-environment relations. Rural areas around the world tend to offer similar characteristics. Populations are spatially dispersed. Agriculture is often dominant and in some cases the economic sector and the opportunities to mobilize resources are limited. The aim of this study is to evaluate and analyze the population structure of rural settlements in Sistan and Baluchestan province. The research method is descriptive-analytical according to the research topic; the purpose is applied and the data have been collected by documentary method. The statistical population in this study includes all rural settlements in Sistan and Baluchestan province in 2016. Spatial correlation tests in Geoda software and Moran's I have been used to analyze the data. The results of Moran correlation show that the amount of spatial correlation is significant and positive in all cases at the 95% confidence level and there are significant differences in terms of spatial pattern. Also, there is always a big difference between different regions of the province in terms of distribution of specified criteria.

Keywords: Population, Rural Settlements, Sistan and Baluchestan province.

¹ - Corresponding author: gholam_reza_miri@yahoo.com